

Tekst koji slijedi preuzet je iz časopisa Hercegovina br. 10. iz 1988., a koji izdaje Muzej Hercegovine, Mostar.

Sajma SARIĆ

JEVREJSKI HRAM U MOSTARU

Izgon jednog cijelog naroda, koji se desio na Pirinejskom poluotoku, na samom početku 15. stoljeća predstavljao je jednu od najtragičnijih i najbolnijih epizoda cijele Evrope pa i svijeta. Naime, katolički kraljevi Ferdinand i Izabela donijeli su 31. marta 1492. godine kraljevski edikt kojim se naređivalo svim Jevrejima da napuste Španiju u roku od četiri slijedeća mjeseca. Tako su Sefardi morali u bescijenje prodavati svoja dobra da bi napustili Španiju. Postoje svjedočenja „da se kuća prodavala za magarca, a vinograd za haljinu”. Nakon takve prodaje već drugog augusta 1492. godine „pedeset tisuća Jevreja” izašlo je iz Španije i uputilo se morskim putevima. Jevreji su se tada naselili u Portugal, Maroko, Francusku, Italiju i daleku Tursku.

U Turskoj su bili vrlo dobro primljeni, te su se proširili po mnogim gradovima: Izmir, Carigrad, Solun, Plovdiv, Bukurešt, Niš, Beograd, Sarajevo, gdje su počeli živjeti i mirno i radino stvarati.

Kroz čitav period osmanske vladavine u Bosni najveći broj Jevreja živio je u Sarajevu i mjestima Sarajevskog kadiluka. Kasnije će se Sefardi rasijati po bosanskim gradovima, kasabama i varošima kao što su Travnik, Višegrad, Banja Luka, Visoko, Zenica, Tuzla, Derventa, Mostar, Zvornik, Brčko i mnogim drugim.

Pravni i društveno-politički položaj Jevreja u Bosni i Hercegovini, u vrijeme turske vladavine, nije se bitno razlikovao od položaja Jevreja u drugim provincijama Osmanskog carstva. Beratom sultana Abdul Medžida iz 1840. godine zakonom je regulisan civilno-pravni i društveni položaj Jevreja u Bosni. Tim beratom Jevrejima je data dozvola da mogu u Bosni držati sinagoge i otvarati škole.

Za vrijeme austrougarske okupacije, Jevreji su u Bosni i Hercegovini bili u građanskim pravima izjednačeni sa ostalim etničkim zajednicama.

Pošto su slobodno mogli da vrše svoje vjerske obrede, Jevreji su, odmah nakon doseljavanja u neko mjesto, često i uz veliko odricanje, počinjali graditi hram (sinagogu). Na osnovu podataka iz dokumenata fondova Arhiva Bosne i Hercegovine, (posebno Zemaljske vlade za BiH i Zajedničkog ministarstva finansija za BiH) zaključujemo da su Jevreji u Bosni i Hercegovini izgradili veliki broj sinagoga. Podaci iz navedenih fondova svjedoče o postojanju 22 sinagoge u Bosni i Hercegovini. Drugi podaci pominju cifru od 37 izgrađenih sinagoga na prostorima Bosne i Hercegovine.

Na osnovu jednog izvještaja Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu, zaključujemo da je 1911. godine u 27 mjesta Bosne i Hercegovine bila osnovana 31 izraelitska vjerska općina sa 10.708 članova. Ukupno je bilo 10 sefardskih vjerskih općina (6.320 članova), 4 austrougarske vjerske općine (2.028 članova) i 17 zajedničkih vjerskih općina (2.360 članova).

Prema ovom dokumentu u 1911. godini Mostar je imao jednu zajedničku (za oba obreda) izraelitsku vjersku općinu, koja je brojala 235 članova na čelu sa upraviteljem Davidom Kohnom.

Prema drugim podacima iz 1913. godine Jevreja je bilo i u Nevesinju u sklopu vojne oblasti i to oko 50 članova.

Jevreji su se doselili u Mostar vjerovatno kada i u druga mjesta u Bosni i Hercegovini. Prema STATISTICI JEVREJSTVA KRALJEVINE SHS, „Jevrejski almanah“ 1928/29., jevrejska bogomolja u Mostaru postojala je još 1889. godine, jedina u Hercegovini, kako se navodi u „Jevrejskom almanahu“.

Godine 1902. vjerovatno zbog narasle potrebe za izgradnjom nove sinagoge u Mostaru, pri Izraelitskoj vjerskoj općini u Mostaru osnovan je Komitet za izgradnju sinagoge u Mostaru. Za članove Komiteta izabrani su David Kohn, David Frommer i J. Rosenfeld.

Članovi Komiteta za izgradnju templu u Mostaru najprije su od Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu zatražili odobrenje za prikupljanje dobrovoljnih priloga i milodara za izgradnju templu, a zatim i subvenciju, jer su Jevreji, kako stoji u dokumentu, nastanjeni u Mostaru „velikim dijelom siromašni i nisu u stanju da snose troškove izgradnje“. Od prikupljenog novca kupljen je građevinski plac od Salke Čibera i dr. i to parcele 23/74 i 23/38. Kupoprodaja je izvršena na sudu pod brojem 946 Okružnog suda u Mostaru. Ove parcele su se nalazile na regulacionoj liniji sporedne ulice Čumurija u Brankovcu.

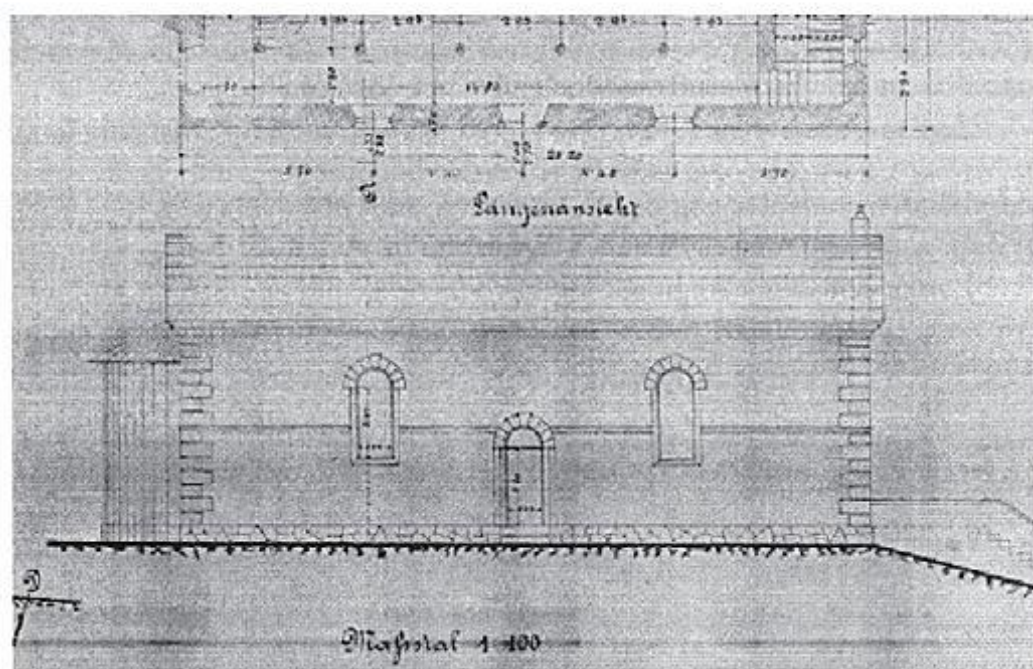
Komitet je od prikupljenog novca i dobivene subvencije ubrzo počeo izgradnju na već pomenutim parcelama. U toku izgradnje više puta javljala se potreba za sredstvima, koja je Komitet u vidu potpore tražio od Zemaljske vlade u Sarajevu. U jednom takvom aktu stoji da je „Mostarska vjerska općina izgradila templ u vrijednosti od 17.500 K, a da je u dugu još 9.000 K“, te je to bio razlog potraživanja potpore.

Od prikupljenih sredstava u ovom vremenu Izraelitska vjerska općina u Mostaru je ogradila i Jevrejsko groblje u Mostaru, a u Nevesinju pored potrebe ograđivanja groblja plaćali su određenu sumu „za kuću molitve”.

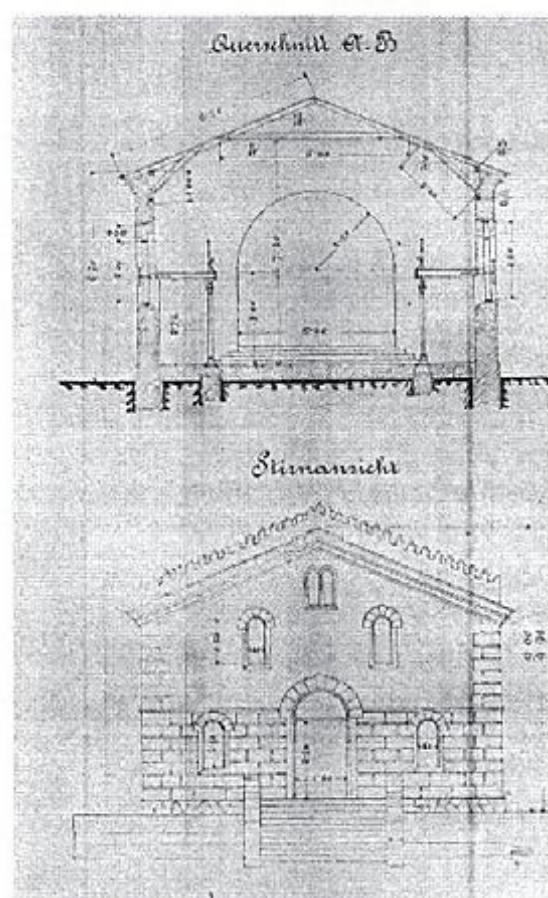
Zapisnik sastavljen 7. juna 1904. godine kod Gradskog kotarskog ureda u Mostaru u vezi sa izgradnjom jevrejske bogomolje, zatim građevinska dozvola za izgradnju bogomolje u Brankovcu, kao i planovi izgradnje (presjek, počelje i uzdužni presjek) nalaze se priloženi uz ovaj rad.

Prema podacima Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Mostaru u adaptiranoj zgradi Jevrejske bogomolje u Mostaru od 1952. godine smješteno je Pozorište lutaka.

Projekt presjeka i pročelja
templu u Mostaru

95

104-3

Zapisnik

sastavljen dne 7. juna 1904.

gradsko kotarskog ureda u Mostaru.

Prisutni podpisani.

Predmet:

te daje u zapisnik sljedeća

gosp. David Prošer
u ime odbora za gradnju Tempela.

GRADJEVNU MOLBU:

Činjenica svojim u ulici Brauhovac
u ulici Hrvatska ulica 9.
sagraditi jedan Tempel

4010

te molim, da mi se za tu gradnju prema priloženim nacrtom dozvola podjeliti blagovoli.

Susjedi jest:

u ime odbora za gradnju Tempela

od istoka:

od zapada:

od sjevera:

od juga:

41314
1905

108261

1904

Zaključeno i potpisano

14338

8357

Elflauriva

David Prošer

kao prvotna građevna oblast

Broj 6570 190 y

Gradjevna dozvola.

U rješenju Vaše kod grad. kot. ureda predane molbe od 7. juna 1904.
dozvoljuje Vam se, da na svo ^{prezidijumu} molbi ^{je} ^{je}
^{na svu odgovornost} ^{izvode vlastitu odgovornost} ^{izvode vlastitu odgovornost} ^{izvode vlastitu odgovornost}
nisi - Brankovcu u ime celoga saopredaja sinagoga
opredaja sinagoga

po priloženom i odobrenom nacrtu.

Gradnju imadete izvesti točno po priloženom nacrtu , a za neophodne promjene imadete prije izvedbe izmoliti posebnu dozvolu.

Posle dovršenja gradnje i to prije nego se kuća u porabu uzme imadete kod ovog grad. kot. ureda izmoliti uporabnu dozvolu.

Prigodom gradnje imadete se točno držati svih gradjevnih i redarstvenih propisa, za održavanje kojih ostajete osobno odgovorni ovoj oblasti.

Jedan primjerak odobrenog nacрта vraća Vam se u prilogu.

MOSTAR, dne 25/

Gosp.

Das Interpräsentat verbleibt in der ursprünglichen Lage. u. 20. 10. 1910

Prepiso:

Odpremlja:

Hoch Landesregierung!

Wohl schon durch J. 2188/91. u. 1882 durch
gesetzliche, zum Zweck des Baues eines Gottes-
hauses, den für gesetzlich erklärten, und durch
gesetzliche Verfügung, dass der gesetzlich fest gesetz-
ten Ausgabe der gesetzlich mittelbar ist, die
Bestimmung zu erklären, für diesen Zweck
Vermögens der Einkünfte und Spenden anzu-
stellen.

Dies gesetzliche Comité hat unter dem Namen
dieser Gotteshauses angenommen und bereits unter
diesem Namen.

Dies ist eine Vollendung des Baues, mit Rück-
sicht auf das geringe Mittel des Baues davon
gesetzlichen Bestimmungen, inwieweit.

Dies diesen Grund, sind die der Abgrenzung
dinglichen, dass der hohe Landesregierung allen
Konstitutionen des Landes aus gleichem Willen und
gesetzmäßig, durch das gesetzliche Comité er-
scheint zu bitten, eine hohe Landesregierung, diese
Konstitutionen gesetzlich Vollendung dieses Baues
dieser, unter anderem, die Vollendung dieses Baues
gesetzlich erklären zu lassen.

Dies Comité

Mostar 26 August 1904.

Präsident
M. J. D. D. D.

147680
1904

11882

20. 04.

KOMITET ZA IZGRADNJU IZRAELSKOG TEMPLA U
MOSTARU - obraća se Zemaljskoj vladi Bosne i Hercegovine u
Sarajevu da odobri sredstva da dovrše izgradnju templja pošto
prikupljeni prilozi nisu bili dovoljni